

KONGL. MAJ:TS
BEFALLNINGSHAFVANDES
UTI
STORA KOPPARBERGS LÄN

TILL

KONGL. MAJ:ET

i underdånighet afgifne

FEM ÅRS - BERÄTTELSE
för 1853, 1854, 1855, 1856 och 1857.

STOCKHOLM, 1840.

TRYCKT HOS B. M. BREDBERG.

INLEDNING TILL

Kongl. Maj:ts befallningshafvandes femårsberättelse för åren ... – Stockholm, 1823-1857.

Täckningsår: 1817/1821-1851/55.

Kungl. Maj:ts överståthållares i Stockholms stad och Kungl. Maj:ts befallningshavandes i Sveriges län till Kungl. Maj:t femårsberättelser. Vissa femårsperioder finns även tabellbilagor.

Berättelserna innehåller följande avdelningar:

- Länets allmänna beskaffenhet
- Innevånare
- Näringar
- Politisk författning
- Städer

Efterföljare:

Bidrag till Sveriges officiella statistik. H, Kungl. Maj:ts befallningshavandes femårsberättelser, jämte Sammandrag för åren ... på Nådigaste befallning utarbetad och utgivet av Statistiska centralbyrån. – Stockholm, 1863-1912. Täckningsår: 1856/60-1901/05 = N.F., [1]-10.

Kongl. Maj:ts Befallningshafvandes uti Stora Kopparbergs Län till Kongl. Maj:t i underdånighet afgifne Femårs-berättelse för 1833, 1834, 1835, 1836 och 1837.

Digitaliserad av Statistiska centralbyrån (SCB) 2010.

Vid digitaliseringen har en innehållsförteckning skapats och lags till.

KONGL. MAJ:TS
BEFALLNINGSHAFVANDES
UTI
STORA KOPPARBERGS LÄN

TILL

KONGL. MAJ:ET

i underdånighet afgifne

FEM ÅRS - BERÄTTELSE
för 1853, 1854, 1855, 1856 och 1857.

STOCKHOLM, 1840.

TRYCKT HOS B. M. BREDBERG.

INNEHÅLL

Underdånig berättelse

	Sid.
1. Länets allmänna beskaffenhet.....	1.
2. Innevånarne.....	2.
3. Näringar.....	5.
Jordbruk.....	5.
Boskapsskötseln.....	6.
Skogarne.....	6.
Bergsrörelsen.....	6.
Fabriker, Bruk och Näringar, hvilka icke tillhöra Bergs- Rörelsen.....	9.
Binäringarna.....	9.
Handel.....	10.
4. Politisk Författning.....	10.
Statsbidrag.....	12.
Politie.....	12.
5. Städer.....	16.

UNDERDÅNIG BERÄTTELSE

om Stora Kopparbergs Län i ekonomiskt och statistiskt hänseende.

I. Länets allmänna beskaffenhet.

Någon förändring derutinnan har icke inträffat under den tiderymd, som denna berättelse omfattar, eller åren från och med 1833 till och med 1837, i följd hvaraf de uti förra berättelserna i sådant afseende meddelade uppgifter nu endast äro att återopä.

Det tillförene anmälde, till befordrande af en lättare communication för Öster-Dalarnes företagne Canal-arbete vid Grådafallen i Gagnefs Socken, har, sedan sista berättelsen afgafs, icke blifvit fortsatt.

Med framgång har odlingen af den i sista berättelsen omförmälde vidsträckta myra uti Stora Schedvie socken blifvit fortsatt, oansedt delegarnes ansökning att, med afseende å deras på odlingen använda dryga kostnader, undfå något understöd af allmänna medel, icke, i brist af tillgång, vunnit bifall. Andra odlingsföretag af allmänna beskaffenhet, hafva väl icke under ifrågavarande år blifvit tillvägabragte, hvaremot enskilda personers odlingar, hvaraf vidden likväl icke kan bestämdt uppgifvas, efter vanligheten fortgått utan rubbning af Odaljordens häfd.

2. Innevånarne.

I länet, med undantag af Särna socken, hvarest Mantalsskrifning, i

anseende till medgifven skattfrihet, icke verkställes, uppgår folkmängden, enligt 1838 års Mantalslängder, till 138,252 personer, och med tillägg af Särna sockens folknummer, som anses vara vid pass 820, utgör den sålunda sammanräknade folkstocken 139,072 personer.

Af dessa äro

Mantalskrifne:	Mankön	37,326.
	Qvinkön	<u>42,736.</u> 80,062.
Mantalsfrie:	Mankön, äldre	4,039.
	D:o minderårige	22,400.
	Tjenstgörande Soldater	1,240.
	Qvinkön, äldre	8,002.
	D:o minderårige	<u>22,509.</u> 58,190.

Särna sockens befolkning af båda könen och af
 alla åldrar 820. 139,072.

Då folkmängden i länet vid 1833 års Mantalskrifning uppgick till 135,617 personer, har den alltså med 3,455 personer blifvit förökad under de sedermera förflutne fem åren, hvartill skyddskoppypningen och uteblifne farsoter, samt fortfarande fredslugn kunna antagas såsom samfäldt bidragande orsaker, men dertill medverka ock något tidiga giftermål ibland den arbetande klassen, hvilka ofta ingås utan nödig omtanka, att vid sjukdom eller frånfälle ega vård och underhåll för den sjuka eller efterlemnade barn. Den bland allmogen länge vedertagne sed, att Bonden alltför tidigt låter emot öfverenskomne underhållsvilkor, icke sällan utan någon skriftelig afhandling derom, ett eller flere af sina barn öfvertaga egendomens bruk, för att såsom husbonde och jordbrukare vid Mantalskrifningen antecknas, befrämjar äfven ganska mycket dessa tidiga giftermål; men då fastighetens afkastning och tillgängliga biförtjenster icke lika lätt ökas, som de tillkomne hushållens behof tilltaga, inträffar det ofta, att egendomen måste gå i mät till betalning af derigenom uppkomne skulder, så att de då redan gamle blifne, till arbete måhända mindre förmögne föräldrarne, jemte barnen och deras afkomma, blottställas för armod och elände. Den tillökning, som på sådant sätt i folknummern uppstår, blifver för Staten

icke fördelaktig, utan för de mera omtänksamme samhälls-medlemmarne, en börda, hvilken genom någon inskränkning uti den Allmogen i Kongl. Förordningen den 8 December 1756 medgifne rättighet till sådana giftermål, torde i någon mohn kunna och böra förminsкас.

Folkets bildning, seder och lynne samt konst- och näringsflit hafva icke märkligen förändrat sig; hvaremot välmågan hos en stor del aftagit, dels i följd af nyss anförde förhållande med allt för tidiga giftermål och bosättningar, dels derigenom, att uti vissa trakter svagare skördar, deraf en nära missväxt, åtminstone under tvenne af de sednare åren inträffat, så att en del af allmogen, i synnerhet uti de öfre delarne af länet under denna tid måst, vid anskaffandet af erforderlig spannemål till utsäde och brödföda, öka sina skulder både till Statsverket för lemnad undsättning, och hos enskilde, dels ock genom den minskning i tillfälle till arbete å andra orter, der sådant af en del bland allmogen sökes, som blifvit en följd af derstädes äfven inträffad svagare årsväxt. Förlägenheten har dock blifvit mest känbar, der hemmansklyfningen, till hinder i Jordbrukets ändamålsenliga ordnande, och i nyttiga odlingars företagande, ännu befinnes allt för vida utsträckt, och der tillräckliga binäringar saknas eller nya sådane ännu icke hunnit upptagas, sedan erfarenheten visat, att flera bland de af ålder i olika trakter af länet idkade inkomstgifvande handaslöjder icke kunnat vinna en obegränsad afsättning, och således måste blifva otillräckliga för en årligen tilltagande folkmängds utkomst; äfvensom hos dem, hvilka, utan beräkning af följderna, med liknöjdhet begagnat tillfället, att hos en och annan, som drifver en långt utsträckt credithandel, borga varor, dervid understundom öfverskridande behovets gräns. Denna oeftertänksamma handel har ock derigenom ytterligare bidragit skada allmogen, att handlande, som drifva nyssomförmälde creditrörelse, ofta nog komma på obestånd, till följd af ett för långt drifvet borgningssystem, då vid det skyndsammare infordrandet af allmogens skulder, hvilket deraf måste blifva en följd, dess egendom ofta till underpris föryttras.

Innevånarnes sedlighet i allmänhet kan icke sägas hafva undergått någon betydligare och svårare förändring, men med den ymnigare tillgång på brännvin, hvaremot länet, förnämligast från andra orter och ofta till lågt pris, blifvit af en illa beräknad vinningslystnad försedt, har inslytandet af denna förderfliga dryck på sedligheten bland en del af de ringare folkklas-

serna i länet icke varit mindre ofördelagtigt, än på dess välstånd, och de fleste förbrytelser, äfvensom de gröfre brott, hvilka understundom jemväl här förekomma, hafva blifvit föröfvade under rusigt tillstånd eller för att tillfredsställa ett omåttligt dryckenskapsbegär. I flera socknar har allmogen lärt sig inse nödvändigheten, att hämma bränvinets skadliga verkningar genom en minskad tillgång deraf, och nyligen hafva med berömligt nit öfverenskommelser blifvit tillvägabragte, dels att minska tillförseln af annorstädes tillverkadt bränvin genom viten för dem, som bo inom socknen och införa sådant, dels att nedsätta den i de öfre socknarne förutvarande ringa tillverkningen deraf. Ett dylikt ansvar kan likväl icke utsträckas till folk, som bo utom de Socknar, hvarest ifrågavarande öfverenskommelser nu mera finnas, och så länge den allmänna handeln är till vissa quantiteter fri med denna, åtminstone genom missbruk, hälsa och välfärd förstörande dryck, kan icke eller ändamålet med omförmälde föreningar fullkomligen vinnas, då personer finnas, som, förblindade af begäret efter penningevinst, icke sky att till medmänniskors förderf skamlöst begagna deras svaghet för rusgifvande drycker. Vål vore derföre, om den allvarliga önskan Allmogen på förutnämnde sätt ådagalagt, att, i hvad på densamma ankommer, minska bränvinets öfverflödiga bruk, blefve understödd genom förändring af deremot verkande föreskrifter i nu gällande författningar.

Brist på arbetsfolk kan icke ifrågakomma, då bland Länets talrika befolkning en betydlig del måste söka sin utkomst genom arbete hos andre personer. I sådant ändamål antages likväl sällan årstjenst utom orten, utan vanligen utvandra de, hvilka hemma ej ega tillräcklig och lönande sysselsättning, för att inom eller utom Länet söka det arbete, som efter de olika årstiderna eller hvars och ens förmåga och fallenhet, kan blifva tillgängligt. Sedan de förr bruklige arbetslagen med sine förmän icke alltid nu, såsom tillföre, bibehållas, hafva dessa utvandringar, vid hvilka Allmogen, enligt Kongl. Maj:ts särskilda Nådiga tillåtelse, endast behöfver förse sig med vederbörande Pastors betyg om ändamålet dermed, understundom blifvit missbrukade, genom en längre tids oafbruten bortovaro på egen hand, som ovanligt inverkat på sedligheten, hvarföre förändringar i nu gällande föreskrifter härutinnan hafva ansetts behöflige, hvarom öfverläggningar med vederbörande förevarit och anmälan kommer att i behörig ordning göras.

Medelpriset å ett Mansdagsverke utgör, enligt det vid denna berättelse fogade utdrag af Länets Markegångs-taxor för åren 1833 till och med 1837, 25 sk. B:co eller i det närmaste lika med det i sista berättelsen uppgifne.

3. Näringar.

Jordbruk. Jordens brukningssätt, begagnade Sädesslag, odlingen af Potatoes, Lin, Hampa och Humla, äfvensom Trädgårds-skötseln, har utan förändring bibehållits, i likhet med hvad i förra berättelsen finnes uppgifvet.

I den mohn de på Kongl. Maj:ts och Kronans bekostnad skeende Storskiften vinna fullbordan, samt lemna tillfälle införa ett förbättradt åkerbruk, och i den mohn det sednare utvidgas genom nya odlingar, är Spannmåls-afkastningen inom Länets, då ej missväxt mellankommer, i ständigt tilltagande; men kan, med afseende å den jemväl ökade befolkningen, icke eller nu, mera än tillförene, svara emot behofvet. Omkring en tiondedel af sädesbehofvet måste i vanliga år anskaffas från andra orter, men då svagare skördar erhållas, hvilket i sednare tider ofta varit händelsen och sednast år 1837, då en allmännare missväxt hemsökte de öfre delarne af Länets, erfordras uppköp af spannmål, till den betydighet, att den enskilda omtanken dertill blifver otillräcklig och Statens mellankomst sålunda oundviklig, genom undsättning, då anslag till företagande af allmänt nyttiga arbeten icke finnes att tillgå.

Med undantag af mindre Tröskverk, hafva under de sednare åren några Mechaniska inrättningar till besparande af arbetskraft vid Åkerbruket icke blifvit införde, äfvensom icke eller förbättrade Åkerbruks-metoder eller Redskap. För sådant ändamål samt för undersökningar om beskaffenheten af befintliga Odlingslägenheter utaf allmännare nytta, hade uppå skedd anmälan blifvit beviljad, att mot resekostnads ersättning, af det till Jordbrukets upphjelpande i Dal-orten genom Storskiften m. m. bestämde anslag, Agronomen *Stephens* skulle af Läns-Styrelsen få tillkallas, men hans fränfälle blef ett hinder, att tillegna denna ort fördelarne af hans erfarenhet och kunskaper.

Boskapskötseln är, såsom det blifvit anmärkt i förra berättelserne, icke ännu alltså lämpad efter Åkerbruket samt Innevånarnes behof och fördel. Endast der, hvarest, genom växelbruk af gräs och säd, en tillräckligare fodertillgång beredes, har Boskapsafveln kunnat bibehållas sådan, som tillföre, då den i Länets öfre delar deremot, under några äfven för foderväxten missgynnsamma år, till skada både för Innevånarnes utkomst och för Jordbruket måst förminsas.

Beskällare från Strömsholms Stuteri hafva till Hästafvelns förbättrande fortfarande under sommartiden varit i Länets stationerade; och ehuru denna anstalt icke blifvit så begagnad inom vissa delar af Länets, som det varit att förvänta, och hvilket förhållande torde böra tillskrivas knapp fodertillgång och mindre tjenliga betesmarker, så har den deremot i en annan del, hvarest omförmälte olägenheter mindre förekomma, med fördel blifvit anlitad.

Om *Skogarne* i Länets äro de i förra berättelserne meddelte uppgifter ännu gällande. Någon bättre hushållning har icke i allmänhet kunnat tillvägbringas med Skogarne, som inom de fleste Socknarne för alla deraf påräknelige behof ännu äro tillräckliga; hvaremot Skogstillgångarne mer och mer börja medtagas, genom den nu i vissa trakter brukliga, skadliga åtgärden af Skatte-allmogen, att till andra personer under vissa år upplåta begagnandet af större eller mindre delar, vanligast utaf Utskogarne. Komma slika åtgärder att fortfara, torde den tid icke vara långt aflägsen, då Jordlägenheter kunna komma att äfven i denna ort finnas, för hvilka nödig tillgång å Skogseffecter saknas.

Af ålder bruklige byggnads- och stängselsätt äro oförändrade, och användandet af Bräntorf har icke ifrågakommit.

Länets andra hufvud-näring, *Bergsrörelsen*, har under den tidrymd, som utgör föremål för denna berättelse, varit för Idkarne mera förmånlig, än under den tid, som förra berättelsen omfattade. Detta gäller dock hufvudsakligen om Jerntillverkningen, som jemväl blifvit betydlig utvidgad genom förbättrade Smides-metoder, hvaremot Koppartillverkningen, genom mindre tillgång å Malm från Fahlus Grufva, betydlig nedgått och äfven lemnat högst ringa behållning, och möjligen, för en och an-

nan, någon gång förlust. Industrien har dock under dessa år vänt sig på tillgodogörandet af Koppar utur de vid och omkring Grufvan belägne Slaggvarp från äldre tider eller 1600-talet. Försöken hafva äfven lyckats, så att Slaggsmältningen årligen tilltagit och sålunda utan tvifvel lemnat en god behållning, som äfven fortfarande bör påräknas, så vida de hitintills varande Kolpris icke betydligt förändras, eller försäljningsprisen å Koppar nedgå. Den förtjenst, som Slaggsöfringen bereder, borde visserligen verka fördelaktigt och vara af nytta, der den drifves, hälst icke fullväxte personer äfven dertill kunna användas, men med nu af några Idkare vedertagne sätt, att låta hvem som hälst sofra Slaggen, och undfå betalning för hvarje lass, utan behörig tillsyn huru förtjensten användes, blir följden att inkomsten, i stället att delas med hemmavarande i torftighet varande anhörige, lättsinnigt förstöres å rusgifvande drycker, hvilkas förtärande såmedelst redan för ynglingen blifver en vana, under det hågen för stadig sysselsättning hos honom qvätves, och han föres derigenom in på den bana, som vanligen slutas med elände och brott.

Af de i förra berättelsen omnämnde försök med återupptagande af 3:ne gamla Koppargrufvor, hafva tvänne åter måst öfvergifvas och det tredje torde äfven komma snart nog att upphöra. Etthundrade trettioåtta större och mindre Jerngrufvor hafva blifvit bearbetade och uppfordringen utur dem har uppgått till 172,800 lass Malm af tvänne Skeppunds vigt.

Antalet af de i Länet befintliga Kopparverk, Jernbruk, Masugnar och Manufacturier återfirmas i Tabellerna. Åtgången af Kol för Bergverksrörelsen har väl, genom synnerliga förbättringar medelst Rostugnar, Blåsmachiner och Wärme-apparater, betydligt förminskats, men då tillverkningen i förhållande tilltagit, torde något öfver 300,000 Stigar Kol få anses hafva blifvit för Bergsrörelsen använde. Malmtillgången i Stora Koppbergens Grufva har årligen efter sista raset år 1835 aftagit, synnerligast af fyndiga Malmer, som med afseende å den ännu kvarstående höga Kopparräntan blifva brytvärda, hvadan Koppertillverkningen, under nu ifrågavarande fem år, äfven nedgått med circa 850 Skepp:d årligen och med den bidragen till bergning för den personal, som förut deraf till väsentlig del hemtat sin utkomst. Under förlidet och detta år har Malmuppfordringen ytterligare aftagit, hvadan den sökte förmedlingen eller nedsättningen å Kopparräntan är behöflig, så vida den svagare Malmen skall kunna utan för-

Iust tillgodogöras och Staten icke förlora mera derigenom, att sådan Malm i annat fall måste lemnas obegagnad.

Koppartillverkningen vid Tomtebo har under dessa åren icke eller tilltagit, och vid Garpenberg har väl tillverkningen uppgått i medeltal till cirka 400 Skepp:d Koppar, dock icke till det hela af under dessa åren utur Grufvorne bruten Malm, utan till stor del af så kallad Bok- och Waskmalm, som, efter der i sednare tider inrättade kostsamma Stamp- och Waskverk, nu först kunna tillgodogöras.

För Stångjerns-smide äro dels några nya privilegier beviljade, dels Ämnes- och Manufactur-smidet till Stångjerns-smide förbytt samt äldre privilegier utvidgade, och kommer tillverkningen att fortfarande förökas, i den mån Bergverks-ägarna söka tillstånd att få begagna den genom Kgl. Kungörelsen den 26 October 1838 i allmänhet medgifne tillökning i förr privilegieradt Smide, sedan till näringens upphjelpande en fri Tackjernshandel blifvit tillåten. Hammarskatten har ock, sedan sista berättelsen afgafs, uppgått, så att den förlidet år utgjorde 849 Skepp:d 10 Lisp:d 10 \mathcal{L} . Vid Bergshandteringen torde 7,000 personer kunna anses vara sysselsatte.

De flerfaldiga tillverkningarne vid Bergsrörelsen inom Länet kunna, för åren 1833 till och med 1837, anses hafva i medeltal årligen utgjort i följande värden:

212 $\frac{1}{2}$	Ducater à 5: 32.	1,204: 8. —
384	lödige \mathcal{L} Silfver eller 3,072 R:dr Specie à 2: 32. . .	8,192: — —
2,179	Skepp:d 19 Lisp:d 2 \mathcal{L} Koppar, gårad samt till en del valsad eller smidd vid Avesta, efter medium af pris- set å Stockholms Våg under de ifrågavarande fem åren, då det högre Manufactureringsvärdet anses ersätta trans- port och andra omkostnader utom Länet à 134 R:dr	292,113: 46. 6.
770	Skepp:d 17 Lisp:d Fri-Grufve- och Slaggsofrings-Kop- par af lika skäl till pris à 134 R:dr	103,293: 43. 3.
80	Skepp:d 8 Lisp:d Bly à 34 R:dr	2,733: 28. 10.
367	Skepp:d 15 Lisp:d Grön Vitriol No 1 à 18 R:dr . . .	6,619: 24. —
22 $\frac{2}{5}$	Skepp:d Skedvattens-Vitriol à 38 R:dr	851: 9. 7.
	Transport	415,008: 16. 2.

	Transport	415,008:	16. 2.
6 Skepp:d $7\frac{1}{2}$ Lisp:d Saltzburger Vitriol à 66: 32		425:	— —
1,103 $\frac{3}{5}$ T:r Röd-färg à 5 R:dr		5,518:	— —
521 T:r dito à 4 R:dr		2,084:	— —
287 T:r dito à 3 R:dr		861:	— —
174 Skepp:d Svafvel à 22 R:dr		3,828:	— —
190 Skepp:d dito vid Tomtebo à 22 R:dr		4,180:	— —
58,539 Skepp:d Stångjern och Manufactur, samt Bergsmans- jern, sammanslagne af samma orsak som kopparn à 17 R:dr		995,163:	— —
69,453 Skepp:d Tackjern à 6 R:dr		416,718:	— —
350 Skepp:d Koppar af Tomtebo à 134 R:dr		46,900:	— —
Circa 400 Skepp:d Koppar af Garpenberg à 134 R:dr		53,600:	— —
Af andra smärre Grufförsök circa 31 Skepp:d Koppar à 134 R:dr		4,154:	— —
	Summa	1,948,439:	16. 2.

De *Fabriker, Bruk och Näringar*, hvilka icke tillhöra Bergs-Rörelsen, omförmålas till antal och beskaffenhet i Tabellerne. Vid Grycksbo Pappersbruk, der, efter engelsk method, Machinpapper nu mera äfven förfärdigas, har tillverkningen blifvit betydligt förökad. Och kunna Fabrikers och Näringars tillverkningar inom Länet uppskattas till 120,000 R:dr, eller vid pass 20,000 R:dr B:co mera än då sista Berättelsen afgafs.

Binäringarna inom Länet äro ungefärligen lika med hvad de förut derom aflemnade berättelserne gifva vid handen; med den förändring, att Saltpetertillverkningen den sednare tiden betydligen blifvit förminskad, af orsak, att Saltpeterämnet icke kan undvaras här i orten, der åkerjorden nyttjas i växelbruk. Efter bifall, å derom gjord begäran, har Assessoren och Riddaren *Plageman* under några månader, på allmän bekostnad, företagit resor inom Länet, för att upplysa Allmogen om sättet att tillverka Pottaska, Terpentin, Harts, Tjära m. m.

Då likväl en närmare undervisning om sättet att utföra ifrågavarande nya näringsföretag, är för Allmogen af nöden, har anmälan blifvit gjord, att få bemälda Assessor för någon längre tid på Statens bekostnad härstä-

des anställd, på enahanda sätt i Rikets nordligare provinser redan ägt rum.

Handel å Landet, hvilken egentligen borde inskränkas till Spannemål och Victualievaror, samt inhemska Slöjdalster, har med afseende derå, att på en del ställen densamma äfven blifvit utsträckt till brännvin uti större quantiteter, der visat en skadlig verkan, i stället för den allmänna fördel, som deraf eljest bordt vara att förvänta. De tvenne återstående landtmarknaderne i Länets kunde utan afsaknad indragas, såsom icke behöflige. Med begagnande af i förra Berättelsen omnämnde upplagsplatser, föras större delen af Bergverks-producterne till Westerås, samt endast till en ringa del genom Wermland till Götheborg, äfvensom till Gefle och Söderhamn.

Gärdfarihandlande, samt Handelsborgare och deras Betjenter från Borås och Ulricehamn, hafva år från år utvidgat sin för orten skadliga handelsrörelse, och sky icke, att genom missbruk af den rättighet, som är dem gifven, göra densamma än mera förderlig.

Några nya vägar hafva icke på Statens bekostnad, sedan sista Berättelsen aflemnades, blifvit anlagde. Den då omförmäldte enskilda vägbyggnaden från Sunnansjö till Grängesbergs Malmfält af omkring $1\frac{1}{2}$ mil, har sedermera till ungefär lika längd förbi Björnhyttan och Gonäs, blifvit fortsatt till allmänna landsvägen i Grangärdes Socken, så att hela denna nya, till underhåll nu mera indelte, väg, utgör omkring 3 mil. I öfrigt äro de betydligaste väganläggningar, som enskilde personer nyligen verkställt: en, af ungefär en mils längd, i Husby Socken, för effecters lättare transporterande, till och från Engelsforss Jernverk; en emellan Andersforss Jernbruk och Jerna Kyrka af omkring $2\frac{1}{2}$ mils längd, samt en emellan Thyforss Bruk i Säfsnäs Socken och Wermland, vid pass en mil lång.

4. Politisk Författning.

Sedan sista berättelsen aflemnades, har i Länets Kammar-Verk annan förändring icke timat, än genom Tio nya Mjölqvarnars skattläggning; men

men flera recognitions-skogshemman tillkomma, sedan nu pågående skattläggningar af Recognitionsskogarne blifva fastställda.

De Storskiftesförrättningar, som, till Jordbrukets upphjelpande i de delar af Länet, hvilka lidit genom en obegränsad hemmansklyfning, blifvit, med olika understöd af Staten, socknevis företagne, äro under ofvannämnde tid fortsatte. Af de i sista Berättelsen omnämnde så beskaffade förrättningar, pågår skogsdelning och afvittring i en af Öster-Dals-socknarne, sedan grunderne därför numera blifvit bestämde, hvaremot de öfrige blifvit avslutade, med undantag af skogens fördelning i en Socken nedom Dal-laget, beroende på derom yppade stridigheter. I tvenne Socknar, en inom Öster-Dalarne och en nedom Dal-laget, hafva sådane Storskiften under denna tid äfven blifvit företagne och fortgå för närvarande. Nyttan af dessa förrättningar är för orten ganska stor, genom jordbrukets upphjelpande, genom sammanbringandet af de medelst en öfverdrifven hemmansklyfning sönderdelade jordlotterne, genom nya bolbyars bildande till utflyttning från de gamla, der sådant af omständigheterna påkallas, och genom en lämpligare reglering af eganderätten till de i vissa trakter å skogarne vidt kring-spridda skoglanden; men för att snarare vinna det viktiga ändamål, som med Storskiftena afses, fordrades att något penningelån kunde blifva tillgängligt, att, efter flera år återbetalas och småningom amorteras, för begagnande af de jordegare, hvilka innehafva hufvudnummern i besutnenheten, men sakna utväg att kunna lösa de mindre jordlotterne derinom efter den bestämda tiden af 20 år, då en sådan lösen skall ega rum, men hvaraf verkställigheten sannolikt kommer att på flere ställen hindras eller fördröjas af allmogens förlägenhet att anskaffa penningar dertill.

Utaf de i Tabellen upptagne hemman och lägenheter, höra 13 $\frac{51179}{86320}$ Mantal, 1 Mjölqvarn och 1 Fiske till Kongl. Maj: och Kronan, samt $\frac{1442}{1920}$ dels Hemman till Fromma Stiftelser.

Antalet af de i förra Tabellen upptagne oskattlagde bebyggde Torp och Lägenheter har i den nu afgifne blifvit nedsatt derigenom, att några Bruksegare under tiden sådane Lägenheter inköpt och i följd deraf desamma sålunda upptagits uti det för dessa egendomar angifne uppskattningsvärde, med deraf följande bevillning.

I Länet äro 14 Posthemman samt 38 Gästgifvaregårdar och 16 Skjuts- och bytesställen.

Någon klagan har nu mera icke blifvit förd derom, att äldre Vattenverks rätt till vattenuppdämning förorsakar skada.

Förhållandet emellan sjelfgande Jordbrukare och Arrendatorer fortfar att vara såsom 15 till 1, och den tillförene i Berättelserne uppgifne beskaffenheten af vanligast förekommande Arrenden är jemväl oförändrad, likasom Landböndernes utkomst derå.

Statsbidrag. Af dessa är Roteringen ojemnast fördelad, men Hemsrensör af ålder och Fastighetsbevillning i förhållande dertill åsatte. Vid Jern-Verkens Taxering till Bevillning har förekommit, att, med nu stadgade minimum, vinstberäkningen för de mindre förmånliga Bruken, vid inträffad ofördelaktig conjunctur, understundom öfverstigit den verkliga vinsten å jerneffecternes försäljning.

Värdet af de i Tabellen införde onera är grundadt på Vederbörandes, med Krono-Räkenskaperne och dithörande handlingar jemförde, uppgifter. Under Titeln Diverse Onera inbegripas Curhusmedel, Riksdagspenningar, Allmänna Byggnaders underhåll, Brandstodsmedel, Tingsgästning, Skattpenningar och Præmier för Rofdjurs dödande utom Skallgång, afgift till Djurläkares aflöning, m. m.

Så vidt möjligt varit, har, på sätt vid de förra berättelsernas afgifvande är vordet anmärkt, uppskattningsvärdet och bevillningen af hvarje Jordegendom, Bergverk och särskilde Lägenheter blifvit, enligt Formulaires föreskrift, i Tabellerne utförde; hvaremot öfrige skatter måst generelt upptagas, såsom på de fleste ställen inom Länet utgående på Rote. Den personella bevillningen har likväl, för så vidt det kunnat verkställas, blifvit specifikt upptagen; och äro dervid, så väl som vid beräkningen af öfrige Råntor, 1837 års Råkeuskaper följde.

Politie. För Länets ungdom är tillfälle att njuta allmän undervisning vid Fahlu Högre Lärdoms-Skola. Ett antal af omkring 130 lärjungar hafva per medium under hvarje termin af de sednare åren begagnat

sig af denna för Länet så vigtiga Läroanstalt, som fortfarande rättvisar det förtroende, hvaraf den en langre tid varit i besittning. Enligt den för Lärare-Statens vid denna Skola sednast fastställda löne-reglering uppgå sammanräknade lönerne till ett belopp, motsvarande 425 tunnor spannmål efter ett beräknadt medelpris af 6 R:dr Banco för tunnan, hvartill användes det äldre anslaget af omkring 250 tunnor Krono-Tionde Spannmål, räntor å donerade medel, ersättning för indragne Socknegångs- eller Djeknepeningar m. m. och af sednast beviljade löneförhöjningsmedel fylles återstoden, som för år 1838 utgjorde 585 R:dr 40 sk. 9 rst. Banco.

De förhållanden, som i sista berättelserne finnas uppgifne, i afseende på undervisningen för Allmogens barn inom Socknarne samt ungdomens öfning i nyttiga slöjder, hafva förblifvit oförändrade. Vid några af de särskilde Socken-Skolor i Länet, der Lärarne med löne-anslag af Krono-Tionde Spannmål, äro Prester och stundom biträda vid presterliga göromål inom Socknen, efter gammalt bruk eller öfverenskommelser emellan vederbörande, inträffar likväl på ett och annat ställe, att Skole-Lärarens tid under stundom derigenom blifver mera upptagen än afsedt varit med den primitiva befattningen, såsom Barna-Lärare.

Till nu varande Föreståndaren och förste Läraren vid den praktiska Bergs-Skolan här i Staden har Bruks-Societeten, utom hvad densamma förut dertill anvisat, beviljat ett årligt löne-anslag af 500 R:dr Banco, med bibehållande jemväl, såsom sådant, af det arfvode, hvilket den förut varande Föreståndaren till enahanda belopp för sin person årligen åtnjutit, så att Bruks-Societeten nu för hans aflöning, utöfver den förut af allmänna medel utgående lön, årligen utgifver 1,000 R:dr Banco, hvarförutan Bruks-Societeten, utom dertill årligen bestådde medel, för en gång nyligen bestämt något öfver 4,000 R:dr berörde mynt till uppköp af Böcker, Instrumenter m. m. för denna så högst nyttiga Allmänna Undervisningsanstalt. Under de tvenne Lärocurser, hvardera utgörande en tid af 2:ne år, som sedan sista berättelsen afgafs, egt rum, har undervisningen vid Bergs-Skolan varit begagnad af tillsammans 7 Stipendiater och Elever samt 28 extra Elever.

På vanligt sätt vidmagthållas ordning och sedlighet af Uppsyningsmännen inom Byarne och Kyrko-Råden. Jemte nyssnämnde vaka öfver

hälsovården äfven Presterskapet och Kronobetjeningen, enligt gällande föreskrifter.

Efter en förändrad reglering af Provincial-Läkare-Districten bestri- des Läkare-vården å Landet nu mera af tvenne Ordinarie Provincial-Lä- kare, utaf hvilka en bor i Fahlun och den andre i Hedemora, af en extra Provincial-Läkare, som bor i Österdalarne, och af en inom Wester-Bergsla- gen på enskildes bekostnad anställd Läkare, hvilken med deras begifvan- de inom nämnde ort äfven bestrider Provincial-Läkare-göromålen. Länets Lazarett och Curhus finnas fortfarande i Fahlun, hvaremot Veterinär-In- rättningen derstädes upphört, sedan de Socknars innevånare, som deltagit i de för Inrättningens bestånd erforderlige utgifter, förklarar sig icke vida- re dermed kunna fortfara. I Fahlun bor likväl en Djur-Läkare, äfvensom en inom Westra Bergslagen, åtnjutande särskilde löne-bidrag af några vis- sa Socknar och enskilde personer.

Fattigförsörjningen inom Socknarne eger ock ännu egentligen rum endast på sätt i föregående berättelser är vorDET uppgifvet. De för sådant ändamål tillgänglige medel äro likväl föga tillräcklige att bispringa alla be- höfvande, i synnerhet när en felslagen skörd eller andra missgynsamma förhållanden, såsom under åren 1837 och 1838, utöfver all beräkning ökar dessas antal. Sistnämnde år skedde till nödens afhjelpande insamling af gåfvor i de flesta orter af Riket, förnämligast till följd af numera fram- lidne Erke-Biskopen m. m. Doctor *J. O. Wallins* inflytelserika bemödan- den och uppmaningar. De bevis af välgörenhet, som de behöfvande bland Dal-Allmogen då fingo emottaga, blefvo likväl större än att ett skyndsamt utdelande deraf, utan åtänka på framtida behof, kunde vara ändamålsenligt eller nyttigt. Enligt förslag af Erke-Biskopen Doctor *Wallin* och andra bland de ädle Gifvarne, och efter det, utom i natura förärade födoämnen, 23,412 R:dr 1 sk. 4 rst. Banco till lindring af för handen varande nöd blifvit använde, bildades af de behållne gåfvomedlen en så kallad Nöd- hjälps-Cassa, hvars tillgångar, utgörande 27,417 R:dr 16 sk. 5 rst. Banco, förvaltas utaf en Direction enligt af vederbörande uppgjordt antaget Regle- mente, i öfverensstämmelse hvarmed, vid förefallande ytterliga behof, gåf- vor till de mest nödlidande kunna utdelas och i öfrigt Lån, utan eller e- mot nedsatt ränta, lemnas till uppmuntran af och understöd för binärin- gar, samt till premier åt barnalärare bland Allmogen.

Till förvaltning af Nödhjelps-Cassans Direction hafva ock blifvit öfverlemnade de 5,540 R:dr 36 sk. 4 rst. Banco, hvilka utgöra behållningen af Länets andel uti de år 1813 i Skåne samlade gåfvor till nödlidandes understöd i Rikets Norra provinser, sedan f. d. Allmänna Magazins-fonden nyligen blifvit ålagd att samma medel contant återbetala; och komma dessa medel att användas, dels till Rågsädets befrämjande i Dal-orten och nya binäringars införande, dels ock med afseende å det här ofvan antydde behofvet af en förbättrad Ängsskötsel, för inköp af gräsfrö till befordrande af foderväxters odling.

Allmänna lagens och gällande författningars föreskrifter om hvad vid Gästgifverierna bör iakttagas, handhafvas enligt den sammanfattning deraf, som till vederbörandes kännedom och efterrättelse blifvit meddelad i den Dagböckerna medföljande kungörelse.

Skallgångar fortfara att sällan förekomma, sedan belöningar för Rofdjurs dödande utom skallgång i de flesta socknar, ehuru till olika belopp, utgå efter fastställda öfverenskommelser.

Vid 1837 års slut funnos i städerna 29 tillätne krogar och å landet 5, hvarjemte bränvinsminuteringsrätt, på sätt författningarne nu stadga, begagnades å 54 Gästgifverier och skjutsombyteställen, så att, emot stadgade afgifter, bränvin försåldes i minut å tillsammans 88 ställen.

Socknemagasinerne i länet hafva icke undergått någon annan förändring, än att i behåll varande tillgångarne uti de magasinier, hvilka nu äro i verksamhet, uppgå, utlåningarne inberäknadt, till ett sammanräknadt belopp af 8,586 tunnor åtskillig slags spannemål.

Sparbanken i Fahlun har, sedan början af år 1825, då den öppnades, till slutet af år 1837 utgifvit 1,470 motböcker till särskilde insättare, och utgjorde de sistnämndes antal vid ifrågavarande års slut 569, hvilka egde i Banken inestående medel till ett belopp af 23,113 R:dr 19 sk. hvarförutan Bankens stiftare i hjulpfonden egde 2,698 R:dr 11 sk. 7 rst. Sedan år 1832 hafva sålunda 445 nya insättare tillkommit, de insatte medlen blifvit ökade med 3,936 R:dr 32 sk. och hjulpfonden vunnit en förkofran af 435 R:dr 30 sk. 8 rst., allt Banco.

I Fahlun stad har vid 1836 års början en Privatbank för länet blif-
öppnad i enlighet med för densamma meddelad octroy. Bolaget består af 1878
actier å 333 Rdr 16 sk. Banco, eller ett tecknad capital af 626,000 R:dr
Banco. Deraf äro 187,800 R:dr contant inbetalde och för återstoden 438,200
R:dr äro säkerhetshandlingar deponerade i länets Ränteri. Bankrörelsen
bedrifves i enlighet med Reglementet, dels genom lån i Discontväg och
dels medelst cassa-creditiver; och få contanta penningar i Banken deponer-
as, medelst öppnande af Upp- och Afskrifningsräkning.

Från Bankens början till 1837 års slut hade lån i Discontväg blif-
vit beviljade till ett belopp af 670,640 R:dr Banco, deraf dock 230,120
R:dr voro återbetalde, så att återstoden vid årets utgång utgjorde 440,520
R:dr. Till 39 personer voro jemväl för år 1837 Cassa-creditiver beviljade
å en summa af 228,500 R:dr. På Upp- och Afskrifningsräkning hade un-
der året 112,200 R:dr varit insatte, deraf dock vid årets slut, genom verk-
ställda uttag, endast 56,300 R:dr återstodo. I öfrigt afgår månadligen till
Handels- och Finance-Expeditionen rapport öfver Bankens ställning, som
genom Statstidningen allmängöres.

5. Städer.

Bevillningen af den Borgerliga rörelsen inom hvardera af Länets
trenne städer: Fahlun, Hedemora och Säther, är till beloppet upptagen i
Tabellen för Städerna.

De näringsfång, hvaraf Borgerskapet i dessa städer, enligt förut af-
gifne berättelser, hemtat sin utkomst, äro icke förändrade. Allmogen fort-
far att sjelf utföra och afyltra i eller utom orten producterna af sin Bo-
skapsskötsel och konstflit, och Brukens effecter samt Koppartillverkningen
i Fahlun jemnas, såsom tillföre, icke till föremål för dessa städers handel.

Då såväl handlandes som handtverkäres antal i sednare tider icke
blifvit minskadt, borde man deraf kunna sluta, att handelns och öfriga nä-
ringars liflighet och vinstgifvande beskaffenhet icke eller aftagit, hvilket,
hvad handtverkerierna angår, jemväl synes vara förhållandet. De i sedna-
re tider ofta inträffade concurser bland en del af städernas handlande, vi-

sa likväl deremot, att deras rörelse, af mången obetänksamt, och utan eget förslag samt nödig erfarenhet börjad, blifvit fortsatt medelst en illa beräkning och öfverdrifvet utsträckt utborgning, hvaraf händt, att Köpmannen bringas i förlägenhet att godtgöra sina, för en på sådant sätt drifven, alltid skadlig credithandel, ingångne förbindelser, och slutligen af sådana och andra orsaker tvingas att uppgifva sin stat, hvilket åter menligt inverkar på de gäldbundne, då fordringarne med all skyndsamhet utkrävas. Detta förhållande bevisar dock icke, att ju handeln, klokt och försigtigt idkad, äfven här i orten ej kan vara lönande, hvarom flera exempel äfven för närvarande finnas, hvilka väl efter hand skola leda till efterföljd, sedan erfarenheten ådagalagt det vådliga att på annat sätt drifva handel.

Om beskaffenheten af Städernas jord och sättet för dess begagnande är, vid förra Berättelserne, icke något att tillägga, och äro, såsom tillförene, dessa Städer icke gynnade med några för landsortens skadliga prohibitiva författningar.

Uti så kallade lägre Lärdoms-Scholor, meddelas i Hedemora och Säter undervisning åt ungdomen. Utom den nämnde högre Lärdoms-Scholan i Fahlun lemnas derstädes undervisning uti en Lancaster-Schola, som hvarje termin besökes af omkring 200 barn.

Sjukvården i Städerna besörjes af der boende Läkare. Utom Provincial-Läkaren i Districtet, bor i Fahlun en Gruf-Medicus och en Lazarett-Läkare, som nu tillika är Stads-Läkare. Den i Hedemora boende Provincial-Läkaren biträder tillika såsom Stads-Läkare. I Säter bor Regements-Läkaren.

Till de uppgifter sista Berättelsen innehåller om Fattigvårds-Inrättningen i Fahlun och Bruks-Patronen Forslinds Stiftelse för uppfostran af derstädes födde fattige barn, kan nu endast göras det tillägg, att Fattigvårds-Inrättningens behållna tillgångar vid 1837 års slut utgjorde 8,964 R:dr 13 sk. 4 rst. B:co, och att 25 barn med Forslindska Stiftelsens medel finnas underhållne hos fosterföräldrar å landet.

Stiftelsen i Hedemora till fattiga barns vård och uppfostran, fortfar att verka gagnande för samhället, och dess fond att årligen förökas.

Någon allmän Fattigförsörjningsanstalt finnes deremot ej inrättad i Hedemora och ej eller i Säter, utan Församlingens mest behöfvande fattighjon njuta understöd af Fattig-Cassorne och andra dertill bestämde medel.

Sådana inkomster, hvilka Städerne uti vissa fastställda afgifter åtnjuta, utgöra, efter medelberäkning för ifrågavarande fem år, för Fahlun Ströms-afrad och Skutefrakts-medel 676 R:dr 24 sk., för Hedemora Vägpenningar omkring 300 R:dr, och för Säter Ströms-afrad vid pass 3 R:dr 32 sk., allt B:co. Fahlun i Lands-Cancelliet den 27 November 1839.

P. D. L O R I C H S.

P. J. Lindbom. P. de Laval.
